

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СУСПІЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ І ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ**

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Навчально-методичною радою ІДГУ
Протокол № 4 від 15.01 2019 р.

Голова НМР Н. М. Кольцун Н. М. Кольцун

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЛОСОФІЯ ЛЮДИНИ
(назва навчальної дисципліни)

освітній ступінь бакалавр

галузь знань для всіх галузей знань

тип дисципліни: вибіркова

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми

(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою *української і всевітньої історії та культури*
протокол № 8 від 10.01.19

Завідувач кафедри

[Підпис]

(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова науково-методичної ради факультету

[Підпис]

(підпис, ініціали, прізвище)

Л.Б. Уманець

Розробник програми: к.філос.н., доц. Запорожченко О.В.

Рецензенти програми:

д. пед. наук, проф. Кічук Н.В.

д. філос наук, проф. Куліненко Л.Б.

© Запорожченко О.В., 2019

© ІДГУ, 2019

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів: 4	Лекції:	
	26	6
Модулів: 2	Практичні заняття:	
Загальна кількість годин: 120		
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 2	Лабораторні заняття:	
Семестр: 3 або 4	Семінарські заняття:	
	22	6
Тижневе навантаження (год.):	Консультації:	
- аудиторне: 2		
- самостійна робота: 4	Індивідуальні заняття:	
Форма підсумкового контролю: залік		
Мова навчання: українська	Самостійна робота:	
	72	108

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни: філософські вчення про людину та проблеми її існування.

Метою вивчення дисципліни є ознайомлення студентів з базовими філософськими вченнями про людину та їх інтерпретацією в умовах сучасного світу.

Передумови для вивчення дисципліни: оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення дисципліни «Філософія».

Міждисциплінарні зв'язки: проблематика курсу пов'язана з дисциплінами «Філософія», «Етика та естетика», «Основи соціології та політології».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

1. Знання:

- основні проекти дисциплінарного конститування філософії людини, її роль у розвитку сучасного соціально-гуманітарного знання і культури в цілому;
- специфіку, основні поняття і предметне поле філософії людини як найважливішого компонента в структурі філософського знання;
- основні концепції людини та її свідомості в класичних і некласичних версіях філософствування;
- історико-культурні образи людини і основні стратегії її інтерпретації у філософії;
- існуючі у філософії і науці уявлення про людину та її місце в світі;
- характеристику уявлень про природні підстави людського буття в сучасній філософії і науці;
- філософські та історико-культурні інтерпретації екзистенціальних феноменів особистості.

2. Уміння:

- використовувати основні поняття і концепції філософії людини в професійній діяльності;
- використовувати основні поняття і концепції філософії людини для розкриття сутності і функцій свідомості і самосвідомості людини, а також її ролі в реалізації стратегії гуманітарного світогляду;
- чітко визначати базові філософсько-антропологічні категорії;
- орієнтуватися в історико-філософській традиції і сучасній філософській літературі;
- вести філософську дискусію;
- аргументувати власний ціннісний вибір, свої світоглядні установки.
- систематизувати досліджуваний матеріал;
- аналізувати та інтерпретувати оригінальні тексти.

3. Комунікація:

- використовувати набуті знання при веденні дискусій з питань філософії людини;
- виявляти повагу до іншої точки зору;
- відстоювати власну точку зору, аргументовано викладати свою думку;
- створювати умови для комунікації із представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій.

4. **Автономність та відповідальність:** виконувати індивідуальні науково-дослідні завдання з відповідної проблематики, виявляти самостійність і соціальну відповідальність, громадянські та патріотичні чесноти при виконанні функціональних обов'язків.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1.	Вступ в філософію людини	4	2	2			6	4	2	2				8	
2.	Людина в східній та античній філософії	4	2	2			6							8	
3.	Людина в філософії Середньовіччя. Образ людини в християнстві	4	2	2			6							8	
4.	Філософія людини в епоху Відродження	4	2	2			6							8	
5.	Вчення про людину в Новий час.	4	2	2			6							8	
6.	Людина в Епоху Просвітництва	4	2	2			6							8	
7.	Вчення про людину в неklasичній філософії. Філософія життя.	4	2	2			6							8	
8.	Філософські концепції людини в сучасній філософії.	4	2	2			6							8	
9.	Людська істота в контексті філософської рефлексії.	4	2	2			6							8	
10.	Екзистенціальні виміри людського буття. Життя та смерть.	4	2	2			6							8	
11.	Філософія	4	2	2			4							8	

	людської душі. Свідомість. Психіка.														
12.	Людина в системі соціальних відносин.	2	2	-				4	4	2	2				8
13.	Людина в сучасному світі.	2	2	-				4	4	2	2				8
Проміжний контроль															
Разом:		48	26	22				72	12	6	6				108

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

1.	<p>Модуль 1. Філософські вчення про людину</p> <p>Тема 1. Вступ в філософську антропологію Проблема людини в філософії та науці. Взаємозв'язок філософської антропології з соціально-гуманітарними науками. Етапи та особливості становлення антропологічного знання. Антропологічна проблематика в біології, психології, етнографії, соціології, історії. Предмет, завдання та проблематика філософської антропології. Специфіка філософсько-антропологічної проблематики: буття людини світі, соціумі та культурі. Актуальні проблеми сучасної філософської антропології.</p>
2.	<p>Тема 2. Людина в східній та античній філософії Світоглядна картина світу і образ людини в історії філософії. Людина в давньосхідній традиції: індуїзм, даосизм, конфуціанство, буддизм, іудаїзм. Людина в досократичній філософії: Геракліт, Демокріт, Елеати. Софісти і народження антропологічної парадигми. Людина як міра всіх речей. Філософія Сократа, пошуки людини. Людина у філософських вченнях Платона і Аристотеля. Людина в елліністичній філософії: кінізм, епікуреїзм, стоїцизм.</p>
3	<p>Тема 3. Людина в філософії Середньовіччя. Образ людини в християнстві Формування образу людини в християнстві. Людина в середньовічній цивілізації Західної Європи і релігійно-філософські парадигми людини. Філософсько-антропологічні ідеї Августина Блаженного: життя, смерть і безсмертя. Антропологія і теоцентризм. Бог і людина в християнській догматиці. Тіло, душа і дух. Гріх, страждання, сповідь і покаєння. Свобода волі і смиренність. Віра і знання. Свобода людини і божественне призначення.</p>
4	<p>Тема 4. Філософія людини в епоху Відродження. Криза теократичної культурно-цивілізаційної системи і трансформація теодицеї в антроподицею Відродження. Гуманізм, раціоналізм та індивідуалізм Джотто, Донателло, Леонардо да Вінчі, Рафаеля, Мікеланджело, Тіціана. Художньо-пластичні образи людини. Данте і Петрарка: літературний стиль і дискурс гуманістичного мислення. Соціально-етичні і політико антропологічні вчення Відродження. Нікколо Макіавеллі. Мішель Монтень. Нова педагогіка. Антропологія протестантизму: Бог, людина і свобода волі. Соціокультурний вплив Реформації.</p>
5	<p>Тема 5. Вчення про людину в Новий час Прогрес і модернізація. Стиль мислення і культурні стилі Нового часу. Політична і економічна культура Нового часу. Лібералізм як ідеологічне втілення духу капіталізму. Народження механіко-математичної картини світу і механістичні образи людини: людина-машина. Натуралізація людини. Феномен публіки. Театри, кафе, газети і журнали. Здоровий глузд. Наукова революція і людина «нового часу». Філософсько-антропологічні ідеї Б. Паскаля. Проблема толерантності, прав і свобод</p>

	людини в філософії Д. Локка.
6	<p>Тема 6. Людина в Епоху Просвітництва</p> <p>Б. Спіноза: проблема рівності, свободи і необхідності в життєдіяльності людини. Просвітництво: політична міфологія, раціоналістичні та моралістичні образи людини. Людина в епоху Просвітництва: наука, філософія, мистецтво. Проблема людини в працях французьких просвітителів. Природна теорія душі і виховання людини. Людина і суспільство, держава і особистість в роботах Дідро, Монтеск'є, Вольтера. Ж.-Ж. Руссо: природа і виховання людини, свобода і мораль. Гельвецій: виховання і щастя людини. Проблема людини в німецькій класичній філософії. Антропологічний принцип і критика релігії в філософії Л. Фейєрбаха.</p>
7	<p>Тема 7. Вчення про людину в некласичній філософії. Філософія життя.</p> <p>Ірраціоналістичні парадигми і образи людини в філософії життя. Воля і розум у А. Шопенгауера. Світова воля. Проблема зла. Песимізм та оптимізм. Філософія щастя. Воля до влади у вченні Ф. Ніцше. Розум і життя. Тіло і дух. «Народження трагедії» і дух мистецтва. «Надлюдина» і «смерть Бога». Проблема цінностей і долі людини і людства в філософії життя.</p>
8	<p>Тема 8. Філософські концепції людини в сучасній філософії</p> <p>«Занепад Європи» і проблема людини в сучасній європейській філософії. Соціологія Дюркгейма і Вебера: нові образи історії, релігії і людини. Філософська антропологія і екзистенціалізм ХХ століття як рефлексія кризи індустріалізму і тоталітаризму. Філософсько-антропологічні ідеї в психоаналізі З. Фрейда, К. Г. Юнга, неофройдизмі і в глибинній психології. Екзистенціалізм і проблема людини. Релігійно-філософський і атеїстичний екзистенціалізм.</p>
	Модуль 2. Людина в сучасному світі
9.	<p>Тема 9. Людська істота в контексті філософської рефлексії.</p> <p>Людина і тварина: порівняльний аналіз. Місце людини серед інших живих істот. Соціологізаторський і біологізаторський підходи до людини. Людина як біосоціальна істота. Антропогенез: креаціоністські і еволюційні парадигми походження і сутність людини. Фактори антропогенезу: мова, праця, свідомість. Людина і Бог: трансцендентні виміри людського буття.</p>
10.	<p>Тема 10. Екзистенціальні виміри людського буття. Життя та смерть</p> <p>Парадокси життя і смерті в філософії. Проблема сенсу життя у філософії. Тема сенсу життя в аспекті проблеми сутності людини. Гедонізм і евдемонізм в контексті натуралізаторської стратегії. Сенс життя і абсурд в філософії екзистенціалізму. Проблема «сенсу смерті» в філософії і культурі. Варіанти космологічних інтерпретації життя і смерті в давніх культурах. Ідея безсмертя душі в релігійній свідомості. Ідеологія витіснення смерті і практика виробництва смерті в ситуації «смерті бога». Культурні архетипи смерті в контексті історії. Філософські версії інтерпретації смерті. Проблеми свободи вибору і долі. Проблеми спілкування та самотності. Проблеми екзистенційних станів.</p>
11.	<p>Тема 11. Філософія людської душі. Свідомість. Психіка.</p> <p>Ідея душі і поняття життя у філософській традиції. Міфологічний, релігійний і філософський контексти розуміння душі. Основні концепти душі в давньоіндійської філософії. Проблема матеріальності і нематеріальності душі в Античності. Душа як розум, життя як рух в новоевропейської думки. Душа і психічне в сучасній психології. Акцентуація категорій життя і душі в сучасній біоетиці. Тілесна ідентифікація особистості і проблема свідомості. Проблема</p>

	генезису свідомості. Структура психіки людини. Творча природа і соціокультурна розмірність свідомості. Інтуїція і інтелект. Свідоме і несвідоме. Актуальні проблеми психології.
12.	<p>Тема 12. Людина в системі соціальних відносин.</p> <p>Процес соціалізації особистості: основні механізми та інститути. Поняття первинної та вторинної соціалізації. Феномен «дитинства» в філософії і культурі. Культурна традиція як механізм соціалізації особистості: історія і сучасність. Необхідність і свобода в людському житті. Зовнішня і внутрішня свобода людини. Об'єктивні та суб'єктивні критерії людської свободи. Свобода і відповідальність. Конформізм. Феномен моди. Особистість і індивідуальність. Виконання соціальних ролей і проблема збереження самототожності індивіда.</p>
13.	<p>Тема 13. Людина в сучасному світі</p> <p>Особливості сучасного соціокультурного середовища як чинника соціалізації: індустрія ЗМІ і комп'ютерних технологій. Філософія освіти. Освіта як соціальний інститут, система знань і суб'єкт-суб'єктна взаємодія. Основні стратегії освіти в розвитку культури. Віртуалізація «Я» в сучасному інформаційному просторі. Проблеми і перспективи віртуальної комунікації. Індивідуальність як форма буття особистості. Девіантна поведінка і проблема маргінальності людини. Проблема ідентичності особистості і криза людського в людині. Розум і почуття. Людина і проблема Іншого. Раціональне та ірраціональне в людині. Пояснення і розуміння людини в контексті інформаційного суспільства. Справжня і несправжня комунікація.</p>

5.2. Тематика семінарських занять.

Тема 1. Філософська антропологія, її генезис, проблемне поле та взаємодія з іншими науками.

Тема 2. Людина в східній та античній філософії

Тема 3. Людина в філософії Середньовіччя. Образ людини в християнстві.

Тема 4. Філософія людини в епоху Відродження.

Тема 5. Вчення про людину в Новий час.

Тема 6. Людина в Епоху Просвітництва.

Тема 7. Вчення про людину в некласичній філософії: філософія життя.

Тема 8. Філософські концепції людини в сучасній філософії.

Тема 9. Людська істота в контексті філософської рефлексії

Тема 10. Екзистенціальні виміри людського буття: життя та смерть

Тема 11. Філософія душі людини. Психіка. Свідомість.

5.3. Організація самостійної роботи

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин		Форми звітності
1.	Опрацювання лекційного матеріалу	8	2	Конспект лекцій
2.	Підготовка до семінарських занять	22	22	Конспект відповідей
3.	Підготовка до проміжного контролю	4	4	Виконані завдання м.к.р.
4.	Підготовка реферату	10	30	Реферат
5.	Конспект першоджерел	28	50	Конспект
	Разом	72	108	

Перелік першоджерел для конспектування:

1. Бергсон А Два джерела моралі та релігії.
2. Бердяев Н. Про призначення людини.
3. Белл Д. Соціальні межі інформаційного суспільства.
4. Вебер М. Протестантська етика і дух капиталізму.
5. Вернадский В. Філософські думки натураліста
6. Винниченко В. Відродження нації
7. Гобс Т. Левіафан
8. Гейзинга Й. Homo Ludens.
9. Гельвецій К. О чловеке
10. Гольбах П. Система природи или о законах мира физического и мира духовного
11. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть?
12. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці.
13. Камю А Бунтуючий чловеке.
14. Локк Дж. Опыт о чловеческом разуме
15. Макиавелли Н Государь
16. Мангейм К. Діагноз нашого часу.
17. Маркс К. Економічно філософські рукописи 1844 року
18. Ніцше Ф. Так казав Заратустра.
19. Ортега і Гассет Що таке філософія?
20. Парсонс Г. Людина в сучасному світі.
21. Попер К. Відкрите суспільство та його вороги.
22. Сартр Ж.П. Екзистенціалізм - это гуманізм.
23. Тейяр де Шарден П. Феномен людини.
24. Фейербах Л. Сутність християнства.
25. Франк С.Л. Духовные основы общества.
26. Франко І. Мислі про еволюцію в історії людськості.
27. Фромм З. Психолоаналіз і етика.
28. Шопенгауэр А. Афоризмы житейской мудрости.
29. Юркевич П. З науки про людський дух.
30. Ясперс К. Смысл та призначення історії.

Тематика рефератів:

1. Предмет філософської антропології
2. Філософська антропологія і теоретична філософія
3. Філософська антропологія і практична філософія
4. Три кола уявлень про людину за Максом Шелером
5. Сократичний поворот в античній філософії
6. Ідея людини в юдейсько-християнській традиції
7. Науковий образ людини
8. Людина як суб'єкт
9. Психолофізична проблема
10. Філософія як мистецтво підозри
11. Ніцшева ідея волі до сили
12. Концепція відчуження в марксизмі
13. Психолоаналітична теорія несвідомого
14. Чуттєвий порив, інстинкт, асоціативна пам'ять, інтелект і дух за Максом Шелером
15. Шелерова інтерпретація психолоаналітичної концепції сублімації
16. Плеснерова концепція «сфери людини»
17. Головні антропологічні закони за Гельмутом Плеснером
18. Поняття дії у філософській антропології Арнольда Гелена
19. Геленова концепція розвантаження

20. Dasein і людське існування у філософії Мартина Гайдегера
21. Гайдегера критика гуманізму
22. Людина як істота, що діє, за Ганною Арендт
23. Влада і насильство в людському існуванні
24. Особливості філософсько-антропологічної концепції Ериха Фрома.
25. Трансформація психоаналітичних уявлень в концепції Герберта Маркузе
26. Герберт Маркузе про репресивну й нерепресивну цивілізацію
27. Інтерсуб'єктивність людського досвіду
28. Діалогічна версія філософської антропології Мартина Бубера
29. Респонзивна феноменологія людини Бернгарда Вальденфельса
30. Характеристики й виміри тілесного буття людини
31. Ігрова природа людини
32. Людська ситуація за Томасом Ренчем

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю:* семінарські заняття, індивідуальні завдання.
- 6.2. *Форми проміжного контролю:* модульна контрольна робота.
- 6.3. *Форми підсумкового контролю:* залік.

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Під час поточного контролю оцінюються відповіді студента на семінарських заняттях, результати самостійної роботи з науковою літературою та першоджерелами, а також якість виконання студентом індивідуального завдання у вигляді реферату.

Модульна контрольна робота проводиться в письмовій формі та включає два теоретичні питання, відповіді на які дають можливість оцінити рівень оволодіння теоретичним матеріалом з філософської антропології

Зразок варіанту модульної контрольної роботи:

1. Проаналізуйте сучасні підходи до розуміння проблеми людини в філософії.
2. Розкрийте особливості філософії екзистенціалізму.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. *Шкала та схема формування підсумкової оцінки*

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	не зараховано
1-25	

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2. *Критерії оцінювання під час аудиторних занять*

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
--------	--

5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань

Вид	Максимальна кількість балів
Конспект першоджерел	5
Реферат	5

Критеріями оцінювання *анотацій наукових статей* є вміння студента стисло визначати ключові позиції, які викладені автором у статті. Критеріями оцінювання роботи з *першоджерелами* є здатність студента тезово розкрити зміст запропонованого матеріалу. Оцінювання *реферату* здійснюється за такими критеріями: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених автором завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела. Критеріями оцінювання *презентації* є її відповідність змісту доповіді студента за матеріалами дослідження та оригінальність візуального представлення.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Максимальна кількість балів за відповідь на 1 питання складає 15 балів. Критеріями оцінювання є: повнота відповіді, здатність критичного аналізу теоретичного матеріалу, вміння наводити аргументи та робити висновки.

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного та проміжного контролю.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби для демонстрування презентацій (ноутбук, проектор), веб-сервіс Google Classroom.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література:

1. Алексеев П. В. Философия: учебник / П. В. Алексеев, А. В. Панин. — 3-е изд. — М., 2003.
2. Волков Ю. Г. Человек : энцикл. словарь / Ю. Г. Волков, В. С. Поликарпов. - М., 2000.
3. Введение в философию : учеб. пособие для вузов / авт. колл.: Фролов И. Т. и др. — 3-е изд., перераб. и доп. — М., 2003.
4. Горський В. С. Історія української філософії : підручник / В. С. Горський, К. В. Кислюк. - К., 2004.
5. Історія української філософії : хрестоматія. — Л., 2004. - 354 с.
6. Історія філософії в Україні: хрестоматія : навч. посібник / під ред. М. Ф. Тарасенка, М. Ю. Русина. — К., 1993.
7. Історія філософії: підручник / А. К. Бичко, І. В. Бичко, В. Г. Та-бачковський. — К., 2001.
8. Канке В. А. Философия: учебник для вузов / В. А. Канке. — 5-е изд. - М., 2003.
9. Кузнецов В. Г. Философия : учебник / В. Г. Кузнецов, И. Д. Кузнецова, В. В. Миронов, К. Х. Момджян. — М., 2004.
10. Огородник І. В. Історія філософської думки в Україні : навч. посібник /І. В. Огородник, В. В. Огородник. — К., 1999.
11. Огородник І. Українська філософія в іменах: навч. посібник / І. Огородник, М Русин / під ред. М.Ф. Тарасенка. — К., 1997.
12. Новейший философский словарь. — 3-е изд., испр. — Ми., 2003.
13. Рассел Б. История западной философии : пер. с англ. / Б. Рассел. -2-е изд. - Р н/Д, 2002.
14. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней. В 4 т.: пер. с ит. / Дж. Реале, Д. Антисери. — СПб, 1994-1996.
15. Скирбек Г. История философии : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Г. Скирбекк, Н. Гилье. — М., 2003.
16. Спиркин А. Г. Философия : учебник / А. Г. Спиркин. — 2-е изд. - М., 2002.
17. Сухина В. Ф. Практикум по философии: учеб. пособие/ В. Ф. Су-хина, К. В. Кислюк. ~ Х., 2001.
18. Тарнас Р. История западного мышления : пер. с англ. / Р. Тар-нас ; - М., 1995.
19. Філософія : навч. посібник / за рсд. І. Ф. Надольного. — 5-е вид., випр. і доп. — К. 2005.
20. Философия : учебник / отв. ред.: В. Д. Губин, Т. Ю. Сидорина, В. П. Филатов.— 2-е изд., перераб. и доп. — М, 2001.
21. Философия : учеб. для вузов / отв. ред. В. П. Кохановский. — 7-е изд. - Р н/Д, 2004.
22. Фролов И. Т. Введение в философию: учебник / И. Т. Фролов. - М., 2002.
23. Федів Ю., Мозгова Н. Історія української філософії: навч. посібник / Ю. Федів, Н. Мозгова— К., 2001.
24. Чижевський Д. Нариси з історії філософи в Україні / Д. Чижевський // Твори. В 4 т. / під заг. ред. В. Лісового. — К., 2005. — С. 5-162.

Додаткова література:

31. Аристотель. Метафизика // Соч.: В 4-х т.- М., 1983, Т. 1.
32. Бекон Ф Новый Органон // Соч В2-х т.- М., 1972 Т2.
33. Бергсон А Два источника морали и религии - М., Канон. 1994.
34. Бердяев Н А 0 назначении человека -М., 1993
35. Вебер М. Протестантська етика и дух капитализма.- М., 1987.
36. Винниченко В Відродження нації -К 1990.
37. Витгенштейн Л Философские работы в 2 ч. Ч. 1. –М., Гнозис 1994.
38. Гобс Т Левіафан // Избр произв. В2-х т. – М., 1964-Т. 2.
39. Гейзинга Й. Homo Ludens.- К., Основы. 1994.
40. Гельвеций К. 0 человеке // Соч В 2-х т -М 1974—Т 2
41. Гегель Г. В. Ф. Феноменология духа // Соч. - М., 1969. Т. 4.
42. Гадамер Г. Г. Истина и метод// Основы философской герменевтики.- М., 1988.
43. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть.- К., 1991.
44. Декарт Р. Рассуждения о методе // Избр. Произв. в 2 - х т.- М., 1989. Т. 1
45. Джемс В. Прагматизм –К., Україна. 1995.
46. Драгоманов М. П. Літературно публіцистичні праці.-К., 1970.
47. Дюркгейм Е. О разделении общественного труда. Метод социологии. - М., 1991.
48. Зиммель Г Философия культуры в 2 т. М., 1996.
49. Кант И. Критика чистого разума // Соч: В 6-ти т.- М., 1966. – Т.3.
50. Камю А Бунтующий человек. – М.,1990.
51. Конт О. Курс положительной философии // Мир философии: в 2-х ч.- М., 1991. – Ч.1.
52. Лейбниц Г. В. Монадология // Соч.: В 4-х т. - М., 1983.- Т. 1
53. Локк Дж. Опыт о человеческом разуме // Избр. Филос. произв. в 2-х т. – М., 1969.- Т.1.
54. Ленін В І Матеріалізм і емпіріокритицизм // Повн збір тв. Т18.
55. Макиавелли Н Государь.- М., 1990.
56. Мангейм К. Диагноз нашего времени.- М., 1994.
57. Монтескье Ш. О духе законов.- М., 1990.
58. Маркс К. Економічно філософські рукописи 1844 року
59. Энгельс Ф. Діалектика природы. Твори. Т. 20.
60. Ніцше Ф. Так казал Заратустра.-К., 1993.
61. Ортега и Гассет Что такое философия. М., 1991.
62. Парсонс Г. Человек в современном мире.- М., - 1985.
63. Попер К. Открытое общество и его враги. Соч.: В 2-х т.- М., 1992.
64. Платон Государство. Т.3. – М., 1981.
65. Рассел Б. Человеческое познание. -М., 1987.
66. Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре // Антология мировой философии. – М., 1970.
67. Спіноза Б. Єтика // Избр. произв. в 2-х т. - М., 1984.-Т.2.
68. Сартр Ж.П. Экзистенциализм - это гуманизм // Сумерки богов.- М., 1989.
69. Сковорода Г.С. Сад божественных песен. - К.,1973.
70. Соловьев В.С. Оправдание добра. Нравственная философия // Собр. соч.-М., 1988. - Т.1.
71. Сорокин П. Человек, цивилизация, общество. - М., 1992.
72. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. - М., 1987.
73. Тойнбі А.Дж. Дослідження історії. - К., 1995.
74. Фейербах Л. Сущность христианства // Избр. филос. произв.-М.,1955.-Т.2.
75. Франк С.Л. Духовные основы общества. —М., 1992.
76. Франко Г.Я. Мислі про еволюцію в історії людськості. // Твори.-М., 195.-Т.19.
77. Фромм З. Психоанализ и этика. - М., 1993.
78. Хайдеггер . Время и бытие.—М., 1991.
79. Шевченко Т.Г. Щоденник. - К., 1991.
80. Шопенгауэр А. Афоризмы житейской мудрости.
81. Шленглер 0. Закат Европы. - М., 1993. - Т.1.
82. Энгельс Ф. Діалектика природы. // Маркс К., Энгельс Ф. Твори. Т.20.

83. Юркевич П. З науки про людський дух // Вибране. - К., 1993.
84. Ясперс К. Смысл и назначение истории. - М., 1991.

Електронні ресурси:

1. Каталог електронних бібліотек <http://www.aonb.ru/iatp/guide/library.html>
2. Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua>
3. Електронна бібліотека з філософії <http://filosof.historic.ru/>
4. Електронна бібліотека <http://elibrary.rsl.ru/>
5. Електронна бібліотека підручників <http://studentam.net/>
6. Європейська електронна бібліотека (Europeana) <http://www.europeana.eu/portal/>